

Ciężar dowodu, cz. II

W myśl art. 6 k.c., ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która wywodzi z niego skutki prawne. Należy z całą mocą podkreślić, iż powołane unormowanie znajduje zastosowanie tylko w postępowaniu sądowym. – IZABELA DITTMAJER-SKLEPOWICZ

Przepis art. 6 k.c. nie nakłada na żadną ze stron obowiązku prowadzenia postępowania dowodowego, lecz przewiduje konsekwencje w postaci ryzyka przegrania sporu dla tej ze stron, która, pomimo spoczywającego na niej ciężaru dowodu, nie podejmuje aktywności i nie składa wniosków dowodowych dla wykazania swych twierdzeń, co do faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy.

ZNACZENIE REGUŁY CIĘŻARU DOWODU

Należy dodać, że przedmiotem dowodu przeprowadzanego według zasady wymienionej wyżej (z wyjątkiem stanów faktycznych, istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy) są też np. zarzuty materialnoprawne, jak zarzut przedawnienia, potrącenia itp. W doktrynie była historycznie sporna możliwość przeprowadzania dowodów faktów negatywnych, obecnie dopuszcza się prowadzenie takiego procesu dowodzenia wprost lub poprzez udowodnienie faktów przeciwnych treści dodatniej.

Reguła ciężaru dowodu obowiązuje obydwie strony procesu, gdyż ryzyko przegrania sporu grozi w takim samym stopniu powodowi, który nie wykazuje okoliczności stanowiących podstawę faktyczną powództwa, jak i pozwanemu, który nie udowadnia okoliczności przeczących żądaniom powoda i wykazujących niezasadność jego roszczeń. Istota przepisów regulujących ciężar dowodu w procesie sądowym wynika z tego, że, obok innych norm procesowych i materialnoprawnych, stanowią one faktyczną podstawę rozstrzygnięcia danego sporu prawnego, stanowiąc konieczne uzupełnienie wymienionych regulacji. Dzięki regułom rozkładu ciężaru dowodu sędzia orzekający w danej sprawie ma możliwość rozstrzygnięcia sporu nawet w sytuacji, gdy w toku procesu konkretne twierdzenia stron dotyczące stanu faktycznego, na którym opierają swe stanowiska, nie zostaną udowodnione. Prawdłowo stosowana przez organ orzekający zasada rozkładu ciężaru dowodu dynamizuje proces, przyspieszając procedurę ustalania

Izabela Dittmayer-Sklepowicz jest adwokatem w kancelarii Dittmayer i Wspólnicy.

koniecznych do jego rozstrzygnięcia faktów, gromadzenia materiału dowodowego oraz podejmowania przez sąd decyzji merytorycznej kończącej postępowanie.

ZASADA CIĘŻARU DOWODU W PRZYPADKACH ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA CZYN NIEDOZWOLONY

Najbardziej klasycznym przykładem praktycznego rozkładu ciężaru dowodu jest przypadek dochodzenia roszczeń opartych na zasadzie odpowiedzialności z tytułu czynu niedozwolonego, uregulowanej w art. 415 k.c. W takim procesie powód, chcąc osiągnąć sukces procesowy, zobowiązany jest wykazać, iż pozwany swym zawinionym działaniem spowodował powstanie po stronie powoda konkretnej szkody, związek przyczynowy pomiędzy działaniem pozwanego a szkoda, jak też rodzaj i wysokość doznanej przez siebie szkody. Pozwany z kolei, chcąc uwolnić się od odpowiedzialności, zobowiązany jest podważać stanowisko powo-

da, wykazując, że swym działaniem nie doprowadził do szkody po jego stronie bądź też, że jego zachowanie, jeśli nawet doprowadziło do niej, było niezawinione. Powinien również wykazać, że brak jest związku przyczynowego pomiędzy jego zachowaniem a faktem doznania ewentualnej szkody przez powoda bądź też, że pomimo jego zawinionego zachowania, powód nie poniósł żadnej szkody.

Przytoczony powyżej przykład jest schematem działań stron, należy jednak pamiętać, że w praktyce konkretnych sytuacji procesowych rozkład ciężaru dowodu nie jest aż tak jasny i klarowny.

WYJĄTKI OD KLASYCZNEGO ROZKŁADU CIĘŻARU DOWODU

Niejednokrotnie dochodzi do zmiany rozkładu ciężaru dowodu. Wynika to z treści przepisów kodeksu postępowania cywilnego, określających okoliczności faktyczne, stanowiących odstępstwa od opisanej wyżej zasady rozkładu ciężaru dowodu, które nie wymagają udowodnienia. Są wśród nich regulacje stanowiące, że udowodnienia nie wymagają okoliczności faktyczne nie mające istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 227 k.p.c.), fakty powszechnie znane (art. 228 § 1 k.p.c.) bądź znane sądowi z urzędu (art. 228 § 2 k.p.c.). Istotne znaczenie dla ustalenia w konkretnej sprawie

grafika/ramka

grafika/ramka

zasad ciężaru dowodu ma aktywność przeciwnika procesowego, bowiem nie wymagają dowodu okoliczności przyznane w toku procesu przez stronę przeciwną (art. 229 k.p.c.), jak też te okoliczności, co do których przeciwnik nie wypowiedział się, a sąd, biorąc pod uwagę wynik całej rozprawy, uznał sporne fakty za przyznane (art. 230 k.p.c.).

Zasadniczy walor przy ustalaniu zakresu obowiązków dowodowych stron mają tzw. domniemania faktyczne i domniemania prawne. O ile jednak domniemania faktyczne mają na celu ułatwienie dowodzenia określonych faktów (zgodnie z art. 231 k.p.c. sąd może uznać za ustalone fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów), a więc same w sobie nie prowadzą do zmiany rozkładu ciężaru dowodu, o tyle domniemania prawne do takiej zmiany faktycznie prowadzą. Istota domniemań wiąże się z tym, że zwykle dotyczą one okoliczności dotyczących szczególnie chronionych prawnie wartości bądź też tych, których udowodnienie jest bardzo utrudnione. Podmiot powołujący się na domniemanie prawne ma ułatwioną sytuację dowodową, ponieważ zobligowany jest do wykazania wyłącznie przesłanki domniemania prawnego, która jest przeważnie znacznie łatwiejsza do przeprowadzenia, niż udowodnienie faktu, z którego wywodzi skutki prawne. Przeciwnik procesowy może natomiast zakwestionować domniemanie prawne, obalając je poprzez wykazanie, że stan faktyczny sprawy jest inny niż objęty tymże domniemaniem. Dopuszczalność przeprowadzenia przeciwdowodu musi wynikać z treści przepisu przewidującego dane domniemanie. Zgodnie bowiem z art. 234 k.p.c. domniemania prawne wiążą sąd, mogą być jednak obalone, ile-

croć ustawa tego nie wyłącza. Do najważniejszych domniemań na gruncie prawa cywilnego, a w konsekwencji w cywilnym procesie sądowym, należą m.in.: domniemanie dobrej wiary (art. 7 k.c.), domniemanie bezprawności działania podmiotu naruszającego dobra osobiste (art. 24 k.c.), domniemanie równości udziałów współwłaścicieli (art. 197 k.c.), domniemanie działania dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli (art. 527 § 3 k.c. i art. 529 k.c.), domniemanie jednakowej wartości wkładów wspólników spółki cywilnej (art. 861 k.c.). Z kolei w sądowych sporach ubezpieczeniowych najistotniejsze znaczenie mają domniemania dotyczące winy oraz związku przyczynowego. Wśród nich na czoło wysuwa się domniemanie winy uregulowane m.in. w art. 427 k.c. (domniemanie winy w nadzorze), art. 429 k.c. (domniemanie winy w wyborze), czy art. 431 k.c. (domniemanie winy w nadzorze), jak też domniemanie adekwatnego związku przyczynowego – art. 427 k.c. (domniemanie związku przyczynowego między wyrządzeniem szkody przez osobę poddaną pieczy a wadliwym wykonywaniem nadzoru).

Wspominając o odwróceniu ciężaru dowodu, nie można zapomnieć o tzw. dowodzie *prima facie*, który, oparty na konstrukcji domniemań faktycznych, ma zastosowanie w sprawach, w których wykazanie okoliczności faktycznych w zakresie związku przyczynowo-skutkowego między określonymi zdarzeniami jest niemożliwe bądź co najmniej bardzo utrudnione. W oparciu o dowód *prima facie* związek taki ustala sąd w oparciu o swą wiedzę i zasady doświadczenia życiowego. Sąd Najwyższy w wyroku z 2 czerwca 2010 r. (III CSK 245/09) stwierdził, że o ile dowód *prima facie* zwalnia stronę ponoszącą ciężar dowodu od wykazania wszystkich etapów

związku przyczynowego między pierwotnym zdarzeniem sprawczym a szkodą, to jednak wymaga wysokiego istnienia prawdopodobieństwa pierwszego i kolejnych zdarzeń sprawczych, pozwalających traktować je jako oczywiste. Z uwagi na specyficzny charakter dowodu Sąd Najwyższy dopuszcza jego zastosowanie tylko w niektórych rodzajach spraw, jak np. w sprawach dotyczących deliktowej odpowiedzialności lekarzy oraz odpowiedzialności materialnej pracowników za niedobór.

ZASADY CIĘŻARU DOWODU W PRAKTYCE

Praktyczne funkcjonowanie zasad ciężaru dowodu zależy od tego, czy reguły procesu sądowego stwarzają podstawy do badania i ustalania z inicjatywą sądu tzw. prawdy obiektywnej, czy też przeciwnie – sama strona zobowiązana jest do wykazywania podstaw swego roszczenia, zgodnie z zasadą dyspozycyjności. W polskim prawie dopełnieniem zasady rozkładu ciężaru dowodu jest art. 232 zd. 1 k.p.c., który, stanowiąc, że strony obowiązane są wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne, określa, jakie obowiązki spoczywają na stronach procesu w zakresie prowadzenia postępowania dowodowego. Przepis ten wyraża, przyjęty przez polski kodeks postępowania cywilnego, zasadę kontradiktoryjności procesu cywilnego. Oznacza ona, że **sama strona konkretyzuje poprzez dobór materiału dowodowego zakres wykazywanych okoliczności**. Sąd z kolei weryfikuje dostarczony sobie materiał, posługując się zasadą swobodnej oceny dowodu (art. 233 § 1 k.c.).

Konkludując, należy podkreślić, iż rola sądu w praktyce stosowania zasady ciężaru dowodu jest nie do przecenienia, gdyż sąd określa ramy funkcjonowania stron, zobowiązując je, w bardziej lub mniej szczegółowy sposób, do składania wniosków dowodowych w celu wykazania określonych okoliczności faktycznych, kierując się właśnie powołaną zasadą i dążąc do szybkiego, i prawidłowego merytorycznego, zakończenia procesu. Do tego dodać należy aktywność samych stron i ich pełnomocników. Od ich wiedzy i doświadczenia zależeć będzie stworzenie prawidłowej – z punktu widzenia ich własnych interesów – taktyki procesowej. O skuteczności tejże taktyki decyduje zazwyczaj dobór środków dowodowych, jak i sposób ich przeprowadzenia przed sądem, decydujący o powodzeniu procesu w ostatecznym kształcie. ▣